

УДК 821.161.2 – 32.09 + 929 Шевчук

**ПОВІСТЬ «У ПАЩУ ДРАКОНА» ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА:
АНТИКОЛОНІАЛЬНИЙ ДИСКУРС**

Олена Юрчук

Антиколоніалізм характеризується відродженням автентичної культури та протиставленням її культурі-агресору. Творчість В. Шевчука демонструє підсвідомий рівень нативізму, коли заглиблення в давні структури української літератури стає екзистенційним простором опору імперській культурі (соцреалізму) та породженому колоніальним впливом українському варіанту захисту (народництву).

Ключові слова: нативізм, контракультурація, антиколоніальний дискурс.

Втрата метрополією свого статусу – це процес тривкий і неоднозначний. Натепер стає зрозумілим, що колишні імперії продовжують насаджувати гегемонію на рівні політики й культури, подекуди територіальної експансії. Складним є і шлях колишніх колоній, які намагаються переосмислити свій колоніальний досвід. В умовах формування та укріплення української нації не лише на локальному рівні, а й у світовому контексті, доцільною стає концентрація наукової уваги на осмисленні української художньої текстуальності з огляду на присутність у ній колоніальних, антиколоніальних, постколоніальних елементів. Саме це обумовлює актуальність прочитання української літератури з позиції постколоніальної теорії. Вона дозволяє змінити «фокус» сприйняття, позбутися захисного механізму нативістичного спрямування – відкинути «чуже» / зайве і зберегти своє, створити простір інтерпретації без обмежень у перепрочитанні текстів, явищ.

Історія української літератури – це історія зустрічі з «Іншим». У тандемі «імперія – колонія» «Інший» / імперський був носієм мови господаря, що «підказував» новий смисл. Колонізований автор мав або користатися пропонованою підказкою й обирати позицію «промовляння чужого / імперського тексту», або відмовлятися від неї, формуючи простір

текстуального контрдискурсу. В обох випадках маємо однаковий результат – деформації чи на рівні власне тексту, чи жанру, чи типу творчості. Постколоніальні практики дозволяють усвідомити, що імперський центр існує лише як функція, ключ для розуміння та реінтерпретації власної культури.

Антиколоніалізм базується на активній позиції у національному питанні, що реалізується через опір імперському дискурсові й націленість на розвиток та відновлення національної культури. За такої ситуації колоніальне розуміється як маргінальне, що потребує захисту, від імені якого потрібно виступати. Проявляється він на двох рівнях: фізичному (визвольні змагання за незалежність країни) й духовному (спротив нав'язаним стереотипам та створення власних моделей розвитку рідної культури).

Антиколоніалізм, попри свою опозиційність до колоніального дискурсу, неможливий без нього, він глибинно занурений у ті структури, проти яких бореться. Він не «відцентровує» мислення, а продовжує обертатися навколо імперського центру як його апологет. Тому антиколоніалізм видається дієвим за перебування нації у колоніальних умовах, а не після проголошення її незалежності. Це підтверджує й українська ситуація, співіснування антиколоніальної та постмодерної постколоніальної моделей створює ситуації постійного повернення до початку, коли пріоритетним у відродженні національного є не її самовизначеність і самонаціленість, а опозиційність до минулого, існування всупереч минулому.

Антиколоніальний дискурс в українській літературі заявляє про себе, щоправда – амбівалентно, вже в текстах І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка. Автори, усвідомлюючи потребу розвитку власної культури, ще не спроможні мислити відірвано від імперського центру – його вони бачать вищим, таким, на який потрібно орієнтуватися.

Найповніше модель антиколоніального дискурсу знайшла своє місце в українському модернізмі, націленому на відродження національного та

опозиційному до імперського дискурсу. Антиколоніальну модель модернізму репрезентують література кін. XIX – поч. XX ст., «розстріляне відродження» та шістдесятництво.

Аналіз українських антиколоніальних мистецьких практик дозволив виокремити дві його базисні особливості. По-перше, це домінування у свідомості міленарного міфу, за яким минуле розуміється як час гармонії, який втрачено. Міленарний міф або ідея про українське відродження, що відбулося в минулому, є основоположним в антиколоніальній концепції. Історія сприймається як священний грааль, віднайдення якого забезпечить відродження нації. Вона – засіб захисту від жахаючого сучасного. По-друге, акцентована увага на потребі пророка, який відіграє роль біблійного азазеля (козла, на якого буде перекладено гріхи нації). Кожна антиколоніальна модель позначена присутністю в ній героя-жертви. Історії відомі різні рівні індивідуальної жертвовності: герой, який обирає смерть-мовчання під тиском страху перед своїм словом, ризику бути не почутим оточенням (ранній модернізм – персонажі Лесі Українки); герой, який створює концепцію націопробудження, завершальним етапом котрої є самогубство (М. Хвильовий); герой, який перебуває у герметичному світі власної жертвовності (шістдесятники – В. Стус).

У текстах В. Шевчука нативізм, контракультурація межують з антиколоніальним дискурсом. Найповніше він проявлений у повісті «У пащу Дракона», де в образі «драконової землі» приховано альянсу на Російську імперію. З перших сторінок твору автор / наратор окреслює його мету – вона дидактично-застережна: «У 1636 році митрополит київський Петро Могила прислав Іларіону листа, який, власне, й порушив моє спокійне іноче життя в монастирі, і саме з того моменту, як то кажуть простолюдини, мій віз покотився з гори, про що я похапцем хочу розповісти в цьому писанні, яке частково записав раніше, а довершую у дивній і жахній землі, куди потрапив, *а чиню це, щоб захистити потомні покоління від нерозважливості, в яку потрапив сам* (курсив мій. – Ю.О.)» [1, с. 120]. Місія героя позначена флером

української романтичної героїчності, коли трагічна загибель однієї людини стає проекцією майбутнього порятунку всієї нації у майбутньому: «Але я мовчав. Гоготіло полум'я, і грала музика. Летів кінь, і я з ним. А полум'я наближалося до мене з жахнучою швидкістю. Дихнуло крижаною хвилею, крижаним диханням – це і був перший доторк до мого лица Драконового вогню. Я зціпив зуби і заплющив очі. Світло померкло. І той другий я з височини заламав у пієті руки. Адже збагнув призначення моє – не відбудувати на рідній землі Храм, а перепинити Драконові дорогу, хай і піду заради цього йому у жертву» [1, с. 212].

В. Шевчук майже не описує драконової землі, до якої подорожує його герой. Лише на початку він окреслює сутність народу, який заселяє драконову землю, зазначивши, що вони вважають себе «єдиновірними» порівняно з іншими народами: «...люди Дракона щиро вірять, що тільки вони справжні Господні слуги і тільки вони правильно вірять у Бога, а всі іноземці – боговідступники, і знищувати їх – це воля Божа» [1, с. 123], а також створює емблему Драконової імперії: «Отож іти до Дракона – це йти у його безодню, а безодня його – це і є його царство, в якому він зводить народи. І безодня та весь час розширюється, бо Дракон мусить весь час ковтати нові народи, і вже півсвіту зайняв, і люди посліпли і не бачать того, і не зупиниться Дракон, бо хоче з'їсти цілий світ» [1, с. 139].

Акцентування уваги на богообраності людей із драконової землі наводить на думку про богопомазаність російського царя, що було однією із базових у російській імперській моделі («– Воля Божа твориться через волю царя, – сказав поважно ігумен. – А від царя йде до його воєвод, інакшого шляху волі Божої в нас немає» [1, с. 203]).

Надалі «пізнання» драконової землі відбувається шляхом розгорнутої нарації героя і людей, які йому зустрічаються на шляху, а також у містичній площині через присутність поруч нього «істоти в розрідженій плоті», що асоціюється із його страхом перед місією, що він має здійснити: «Стояв у молитві, і знову прийшов до мене страх, ніби впливла в моє мешкання істота

в розрідженій плоті, простягла темні руки, обхопила мене ззаду, заліпила тими руками очі, притислася і впливла мені в нутро; я ж затремтів усім тілом...» [1, с. 122–123]. Сутність драконової землі як місця гріховного й страшного, реального пекла прочитується й у ставленні оточення до головного героя. Рішення піти до Царства Дракона «виштовхує» наратора зі світу живих, тому кожний, хто дізнається про його місію, ставиться до нього як до покійника або смертельно хворого: «І справді, тепер ніхто не вдавався зі мною у довшу розмову, а коли й розмовляли, то десь так, як здоровий із хворим, жаліючи його, може, навіть співчуваючи, але, однак, знаючи, що той хворий уже на ноги не стане» [1, с. 131]. У подорожі герой наштовхується на опозицію зі світу реального (кожний, до кого він потрапляє, намагається відмовити його від продовження шляху), але здобуває підтримку від світу ірреального (наприклад, із ним подорожує привид дякона Неємії).

Зображення драконової землі сповнене вітаїзацією смерті. В. Шевчук одним із атрибутів страшного царства визначає постійне перетворення живого на мертве, що мислиться як рухоме, сповнене вітаїзму. Так, поглинання їжі, що асоціюється з продовженням життя, забезпеченням життєвою енергією на фізичному рівні, в Царстві Дракона перетворюється на суцільний процес блювання та відторгнення. Релігійність пов'язана із життям духовним, наповнюється смертю через поєднання її з надмірним катуванням тіла, а також вбивством: «...але служба почалася на величезному майдані, який звався Кривавим, мабуть, через те, що там стояли колоди для рубання голів, стовпи з колесами і з залізними шпильями, на які насаджували людей, перебивши їм перед цим руки й ноги, палі із крицевими наконечниками для саджання живих засуджених, місця для катування, тобто биття» [1, с. 149].

Формування образу драконової землі відбувається через зображення В. Шевчуком народу, який заселяє цю землю, й пояснення принципу управління ним. В описі людей Царства Дракона автор акцентує особливу

увагу на їх підступності: «...люди в царстві Дракона підступні й хитрі, в них і цінять так: хто може обдурити, той у них і розумний; назверх вони ніби чемні, навіть приязні по-особливому, а коли хтось від гурту відіб'ється, того хапають, і невідомо, де такий дівається...» [1, с. 185]. Внутрішній світ народу базується на його психічному нездоров'ї: вони уражені хворобою «кликуши», що перетворює людину на тварину: «Почали розчинятися у хатах двері, і з них вискакували чоловіки, й жінки, і діти, ставали біля дверей, зводили вгору голови й починали вити... (...) Кликуша все ще стояв з матір'ю серед вулиці і вив, але раптом його наче стьобнуло батогом, і він, не перестаючи вити, побіг вулицею, за ним помчала мати його, і всі люди, вивалившись із дворів, пустилися бігти й собі, завиваючи» [1, с. 193].

Емблематично-алегоричний образ царства Дракона – алюзія на Російську імперію, основним атрибутом якої є рабський світогляд («Через це ми й звемо себе рабами воєвод наших і царя нашого, бо чин наш у світі таки рабський» [1, с. 203]).

Отже, у повісті «У пащу Дракона» Валерія Шевчука оприявлений антиколоніальний дискурс. Письменник формує образ імперської території як «Драконової землі», виокремлюючи її основні атрибути: страх, рабська психологія, жорстокість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шевчук В. Біс плоті: іст. повісті / Валерій Шевчук. – К. : Твім інтер, 1999. – 358 с

ПОВЕСТЬ «В ПАСТЬ ДРАКОНА» ВАЛЕРИЯ ШЕВЧУКА: АНТИКОЛОНИАЛЬНИЙ ДИСКУРС

Елена Юрчук

Антиколоніалізм характеризується возродженням аутентичної культури и протівопоставленням ее культуре-агрессору. Творчество В. Шевчука демонстрирует подсознательный уровень нативизма, когда

углубление в древние структуры украинской литературы становится экзистенциальным пространством сопротивления имперской культуре (соцреализма) и порожденному колониальным влиянием украинскому варианту защиты (народничеству).

Ключевые слова: нативизм, контракультурация, антиколониальное дискурс.

THE STORY «IN THE JAWS OF THE DRAGON» VALERY SHEVCHUK: ANTICOLONIAL DISCOURSE

Olena Yurchuk Zhytomyr

Anticolonialism is characterized by a revival of authentic culture and its opposition to culture aggressor. Works by v. Shevchuk demonstrates a subconscious level of nativism, when the penetration into the ancient structure of the Ukrainian literature becomes existence space of resistance to imperial culture (socialist realism) and generated with colonial influence, wich is the Ukrainian variant of protection (populism).

Keywords: nativism, counter culturalization, anticolonial discourse.